

Tietotyöläiset 1200-luvun työelämää uudistamassa

Salla Palmi-Felin

Suuri osa meistä nykypäivän työläisistä käsittelee työkseen tietoa ja saa siitä elantonsa. Tietotyöläinen määritellään usein henkilöksi, joka tekee työtä informaation kanssa tai hallitsee sitä työssään. Teen niin itsekin, sillä nykyisessä työssäni informaattikkona etsin, välitän ja käsittelen tietoa auttaen luokse- ni tullutta asiakasta löytämään tarvitsemansa informaation. Saan siis melko konkreettisesti palkkani tiedon myymisestä, ja harva kyseenalaistaa sen oikeutuksen. Oman asiantuntemuksensa hinnoittelu onkin arkipäivää tämän päivän tietotyöläisille, eikä se herätä ympäröivässä yhteiskunnassa sen kummempaa ihmetystä kuin minkä tahansa muun työsuorituksen hinnoittelu.

Näin ei kuitenkaan ollut 1200-luvulla, jolloin väitöskirjatutkimukseni päähenkilöt, asianajajat, opettajat ja lääkärit vakiinnuttivat ammatinsa. Tiedon uskottiin olevan Jumalan ihmiselle antama lahja, joka tuli jakaa eteenpäin korvauksetta, ja tiedon myyminen oli raskas synty. Ajatus ei ollut uusi, sillä suhtautuminen tiedon myymiseen oli ollut kielteistä jo antiikin aikana. Varhaisin tunnettu ajatus siitä, ettei opettamisesta tulisi maksaa, on kreikkalaista alkuperää. Tosin kreikkalaiset näkivät opettamisen ennemmin ystävien välisenä kanssakäymisenä kuin Jumalan lahjan välityksenä, mutta perusajatus tiedon maksuttomuudesta oli sama. Tämä ajatustapa koski erityisesti korkeampaa opetusta, sillä perusopetusta antavat opettajat saivat kyl-

lä palkkaa työstään. (Post, Giocarinis & Kay 1955).

Monet 1200-luvulla esitetyt ajatukset periytyivät alun perin muun muassa Platonin, Aristoteleen ja Augustinuksen ajatuksista ja näiden näkemysten perusteella pyrittiin tulkitsemaan uutta tilannetta. Koska näkemys tiedon vapaasta siirtymisestä eli niin vahvana, se joutui konfliktiin 1200-luvun muuttuvan yhteiskunnan ja uusien ammattien tarpeiden kanssa. Muun muassa kaupungistuminen, rahatalouden kehitys, yliopistojen synty ja uusien ammattien muodostuminen haastoivat vanhat näkemykset kristityille soveltuvista ammateista ja pakottivat teologit pohtimaan uusien ammattiryhmien palkan oikeutusta. Kun kirkolta elantonsa saanut papisto oli aiemmin huolehtinut muun muassa opettajan ammatissa toimimisesta, nosti yliopistokoulutettujen ammattiopettajien synty palkkakäytännön aivan uudella tavalla esiin (Little 1978).

Väitöskirjassani tarkastelin tietoa myyviä ammatteja ja tiedon myymisen oikeutusta sielunhoidollisen kirjallisuuden kautta, keskittyen erityisesti rippi-isien ohjekirjoihin. Tutkimus ei kuitenkaan keskity näihin ammatteihin itsessään, vaan tarkastelee niitä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Katolinen kirkko eli myös murrosvaiheessa 1200-luvulla ja paine sielunhoitoa kohtaan kasvoi muun muassa vuoden 1215 Neljännen

Lateraanikonsiilin seurauksena, kun jokaisen seurakuntalaisen vuosittainen ripittäytymisen määrättiin pakolliseksi (Tentler 1977). Koska monilla seurakuntapapeilla ei ollut valmiuksia selviytyä rippi-isän tehtävistä, alettiin heidän avukseen kirjoittaa rippi-isien ohjekirjoja. Ohjekirjoissa käsiteltiin perusasioita, joita jokaisen papin tuli tietää, minkä lisäksi niissä oli hyvinkin yksityiskohtaisia ohjeita eri ammattiryhmiä koskien. Näin ollen pappi saattoi vaikkapa asianajajan tullessa ripittäytymään tarkistaa ohjekirjasta kyseisen ammattiryhmän yleisimmät synnit keskustelussa esiin otettaviksi. Rippi-isien ohjekirjat tarjoavatkin erinomaisen näköalapaikan 1200-luvun ammattiryhmiin ja tutkimukseni valossa voi todeta, että konfessionaalit heijastivat ympärillään olevaa yhteiskuntaa ja niillä oli merkittävä rooli siirrettäessä teologista teoriaa käytäntöön. Ohjekirjoille oli nimitäin ominaista reagoida ajankohtaisiin kysymyksiin.

Ongelmalliseksi noussut tiedon myymisen kieltö perusteltiin keskiajalla muun muassa Matteuksen evankeliumin kymmenennen luvun jakeella 8, jossa Jeesus opastaa opetuslapsiaan jakamaan ilmaiseksi saatua maksutta. Vaikka lähtökohta yhteiskunnan uusien yliopistokoulutettujen ammattilaisten, asianajajien, lääkäreiden ja opettajien, palkan hyväksymiselle näytti haasteelliselta, oikeutettiin heidän palkkansa lopulta, toteamalla heidän olevan oikeutettuja palkkioon vastineeksi tekemästään työstä, ei tietonsa myymisestä. Todettiinhan raamatussakin työmiehen olevan palkkansa arvoinen (Palmi-Felin 2008).

Tiedon myymisen oikeuttaminen ei kuitenkaan ollut ainoa uusia ammatteja koskeva haaste, sillä heille piti myös luoda ammatietiikka, jotta he pystyivät työskentelemään ammatissaan sieluaan vaarantamatta ja yhteisönsä hyväksi. Samoin kuin negatiivinen suhtautuminen tiedon myymiseen, siirtyivät myös monet eri ammatteihin liitetyt mielikuvat antiikin ajoista, mikä näkyi varsinkin suhtautumisessa asianajajien ammattiryhmään. (Palmi-Felin 2014).

Antiikin ja keskiajan ihmisten mielikuva lakimiehistä ei siis ollut erityisen positiivinen, minkä voi havaita muun muassa monissa esimerkkikertomuksissa, eksemplumeissa. Varsin suosittu oli esimerkiksi tarina lakimiesten joukosta, joka törmää manalassa kuumassa kullassa kylpevään keisari Neroon. Nero kutsuu ilahtuneena lakimiehet luokseen, ja toteaa ystäviensä mahtuvan hyvin kylpemään kanssaan (Guibert de Tournai). Koska Neron maine on ollut varsin huono myös keskiajalla, voidaan lakimiesten kutsumista Neron ystäviksi pitää melkoisen negatiivisena näkemyksenä kyseisestä ammattiryhmästä. Keisari Nerohan jäi historiaan mielipuolena, joka surmautti sukuaan, poltti komean kaupunkinsa ja vainosi raa’asti kristittyjä, vaikkei nykytutkimus tätä täysin allekirjoitakaan.

Opettajienkin ammattikunnalla oli omat kompastuskivensä matkalla kohti paratiisia. Opettajiä kritisoitiin erityisesti taipuvaisuudesta ylpeyden ja ahneuden synteihin. Kirkon näkemyksen mukaan opettajan auktoriteetti oli paitsi älyllistä myös moraalista, ja opettajan oli tärkeää elää kaikkien kristillisten hyveiden mukaisesti, sillä hänen odotettiin toimivan moraalisenä esimerkkinä oppilailleen. Myös kritiikki palkan pyytämisestä kohdistui erityisesti heihin, sillä opettajat olivat uusien ammattien eturintamassa ja opetus oli aiemmin ollut vahvasti papiston hallussa.

Lääkäreiden osalta suurimmat esteet tiellä pelastukseen olivat tietonsa myymisen lisäksi tietämättömyys ja harkitseamattomuus. Erityisesti kokemattomia lääkäreitä varoitellaan ahkerasti hätiköimästä diagnooseissaan. Fransiskaani Servasanto da Faenza opastaa lääkäreitä rippi-isän ohjekirjassaan *Antidotarius Animarum* toteamalla, ettei mikään ole niin vaarallista sairaan terveydelle kuin lääkärin tietämättömyys ja harkitseamattomuus yhdistettynä kokemattomuuteen. Huoli epäpätevistä lääkäreistä vaikuttaisi olleen hyvin yleinen ja lääketieteen tiedekunnatkin alkoivat puuttua asiaan, kun ilmeni että jotkut opiskelijat seurasivat luentoja vain

vuoden tai kaksi ja palasivat sitten kotiin perustaakseen praktiikan (Bullough 1966).

Suurimman kritiikin kohteena keskiajalla oli kuitenkin ahneuden synty ja lähdeaineiston mukaan ahneuteen sortuminen uhkasi myös tietotyöläisiä. Keskiaikaisen syntyjä ja hyveitä käsittelevän *Fasciculus Morumin* tekijän mukaan ahneuden katsottiin nousevan kolmesta ominaisuudesta, jotka olivat rikkauksien saavuttamisen kova työ, niiden menettämisen pelko sekä tuska niiden kadotessa. Lisäksi tekijä toteaa Bernarduksen sanoin: ”Siinä missä kaikilla luoduilla asioilla on Jumalan asettamat rajansa, vain ahneus on vailla mitään rajaa.”

Rikkauksien tavoittelun kritisointi lähdeaineistossa lisääntyi todennäköisesti köyhyysongelman tunkeuduttua ihmisten tietoisuuteen ja köyhyyden muodostuttua sosiaalisesti ongelmaksi eri tavoin kuin aiemmin keskiajalla. Kaupungistuminen toi köyhät näkyviin aiempaa selvemmin, ja köyhyys myös nousi kaupungeissa eri lähteistä kuin maaseudulla. Rahasta oli tullut toimeentulon kannalta välttämätöntä, toisin kuin agraarisessa yhteiskunnassa (mm. Brodman 2009; Mäkinen 2002).

Kirkolla oli myös omat intressinsä pitää köyhien asiaa esillä, sillä sosiaalisen turververkon puuttuessa vähäosaiset jäivät kirkon vastuulle. Koska kirkon resurssit tähän alkoivat olla rajalliset, täytyi vastuuta saada jaetua yhteisölle kirkkoa laajemmin. Köyhyyden idealisoiminen toimikin vastavoimana taloudelliselle kasvulle ja köyhien auttamiseen liitettiin paljon positiivisia seurauksia niin itse auttajalle kuin autettavalle. Hyväntekeväisyys muodostui yhdeksi tärkeimmistä hyveistä ja oli suorastaan välttämätöntä taivaaseen pääsyn turvaamiseksi (mm. Mollat 1986).

Köyhien auttaminen saikin varsin paljon huomiota tietoa myyviä ammatteja käsittelevissä teksteissä. Niin opettajilta, lääkäreiltä kuin asianajajiltakin vaadittiin köyhien auttamista pyyteettä, mikä paitsi turvasi heidän sielunsa pelastumisen, oli myös yhteiskunnan ja kirkon intressien mukaista. Nivomalla hy-

vänntekeväisyys kiinteäksi osaksi eri ammattien ammattietiikkaa, lyötiin useampi kärpänen samalla iskulla. Köyhyys-teeman ja köyhien pyyteettömän auttamisen aktiivinen esiintyminen lähdeaineistossa tukee teoriaani siitä, että rippi-isien ohjekirjat heijastivat omaa aikaansa ja tarttuivat ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Näin ollen ripittäytyminen toimi sosiaalisen kontrollin välineenä, jolla ihmisiä ohjailtiin toimimaan oikein paitsi sielunsa pelastumisen suhteen myös yhteisön hyvinvoinnin kannalta.

Kuten köyhien auttamiseen liittyvistä velvoitteistakin voi havaita, väitöskirjatutkimukseni liittyy kiinteästi paitsi yksittäisiin ammatteihin myös laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Se laajentaa kytköstä sosiaalisten muutosten ja uusien ammattien välillä. Taloudelliset muutokset, kaupungistuminen, köyhyyskysymys sekä yliopistojen ja uusien ammattien synty ovat kaikki saman ilmiön eri puolia ja vuorovaikutuksessa keskenään.

Samalla vain vähän hyödynnetyn lähdeaineiston, rippi-isien ohjekirjojen, käyttö avaa uusia mahdollisuuksia ammattien ja yhteiskunnan tutkimukseen. Sielunhoidolliset lähteet tarjoavatkin tärkeän lähdegenren muussa lähdeaineistossa usein piiloon jääville ryhmille, kuten köyhille.

Tutkimukseni kattaman ajanjakson aikana (1215–1350) opettajat, asianajajat ja lääkärin vakiinnuttivat ammattinsa, muodostivat toiminnalleen eettiset ohjenuorat ja löysivät paikkansa osana yhteisöä. Tämä edellytti myös kirkon näkemyksen hyvälle kristitylle sopivien ammattien muuttumista joustavammaksi ja avoimemmaksi muuttuvaa työelämää kohtaan. Työn tärkeimmäksi päämääräksi muodostui yhteiseksi hyväksi toimiminen. Useimmissa tapauksissa ammatti itsessään ei enää muodostanut estettä sielun pelastumiselle, vaan ammattilainen omalla toiminnallaan vastasi sielunsa kohtalosta.

Tämänkaltaiset teemat olisivat hyvin hedelmällisiä poikkitieteellisen tutkimuksen kannalta, koska ne vaativat laajaa osaamista monelta tieteenalalta. Kyetäkseen luke-

maan ja tulkitsemaan keskiaikaisia lähteitä, on osattava lukea vanhoja käsialoja ja ymmärrettävä latinaa. Lisäksi on tunnettava historiantutkimuksen metodeja ja oltava perehtynyt myös teologiaan. Lähteiden tulkinnassa ja tulosten hyödyntämisessä olisi kuitenkin hyödyllistä saada apua myös sosiaalitieteiltä, mikä auttaisi entistä paremmin liittämään tutkimustulokset myös nykypäivän ympäristöön. Tulevaisuudessa toivoisinkin aiempaa enemmän yhteistyötä myös historian ja sosiaalitieteiden tutkijoiden välille. Toisaalta tämän tulisi olla myös itsestään selvää, sillä nykyisyyden ymmärtäminen on mahdotonta tuntematta menneisyyttä. Esimerkiksi oman tutkimukseni päähenkilöitä, opettajia, lääkäreitä ja lakimiehiä, on mielestäni mahdo-

tonta tutkia tämän päivän ilmiönä tuntematta heidän ammattiensa historiaa. Samoin yhteiskunnan murros, työn voimakas muutos, ammatteja kohtaan esitetty kritiikki, yhteiskunnan vähäosaisista huolehtiminen ja monet muut seikat ovat valideja niin 1200-luvulla kuin 2000-luvulla.

Lectio praecursoria

Salla Palmi-Felinin historian väitöskirja *“God’s Gift which Cannot be Sold” Knowledge-Selling Professions in the Literature of Pastoral Care in the Thirteenth and Fourteenth Centuries* tarkastettiin Tampereen yliopistossa 25.1.2014. (<http://tampub.uta.fi/handle/10024/94806>)

Kirjallisuus

- Brodman, J. W. (2009) *Charity & Religion in Medieval Europe*. Washington, The Catholic University of America Press.
- Brundage, J. (2004). *The Profession and Practice of Medieval Canon Law*. Variorum Collected Studies Series. Aldershot, Burlington, Ashgate Variorum.
- Bullough, V. (1966). *The Development of Medicine as a Profession*. New York, Hafner Publication.
- Fasciculus Morum: A Fourteenth-century preacher’s Handbook*. Edited and translated by Siegfried Wenzel, Pennsylvania State University Press, 1989.
- Guibert de Tournai, *Sermones ad omnes status*, BSB, P. lat. 662 (Vatican Library)
- Little, L. K. (1978). *Religious Poverty and the Profit Economy in Medieval Europe*. New York, Cornell University Press.
- Mollat, M. (1986). *The Poor in the Middle Ages. An Essay in Social History*. Translated by Arthur Goldhammer. New Haven, Yale University Press.
- Mäkinen, V. (2002). Oikeus, kohtuus ja oikeudenmukaisuus. Vähäosaiset kanonisen oikeuden näkökulmasta keskiajalla. Teoksessa V. Mäkinen (toim.) *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Jyväskylä, Atena Kustannus Oy, 110–130
- Palmi-Felin, S. (2008). Tietoa myyvät ammatit saarnamateriaaleissa 1215–1350. *Historiallinen Aikakauskirja* 106:3, 287–296.
- Palmi-Felin, S. (2014). “Uusi työ moraalin uhkana”. Teoksessa M. Lamberg & K. Kanerva (Toim.) *Hyvä elämä keskiajalla.*, SKS, 159–178.
- Post, G., Giocarini, K. & Kay, R. (1955). *The Medieval Heritage of a Humanistic Ideal: “Scientia donum dei est, unde vendi non potest”*, *Traditio* XI, 195–234.
- Servasanto da Faenza, *Antidotarius Animarum*. BAV, Inc. Ross. 2225 (Vatican Library)
- Tentler, T. N. (1977). *Sin and Confession on the Eve of Reformation*. Princeton, Princeton University Press.